

сійної педагогіки: Збірник наукових праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Харків: Книж. видавн. "Каравела", 2000. – С.172-178.

9. Макаренко Л.Л. Комп'ютерна грамотність як необхідний компонент сучасної освіти / Л.Л. Макаренко // Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2003. – Т.ХХХVI. – С.76-82.

10. Комендантов В.Ф. Екологічна грамотність: погляд крізь призму ІКТ / В.Ф. Комендантов // New Information Technologies in Education for All: e-education. – Зб.праць III Міжнародної конференції "Нові інформаційні технології в освіті для всіх: система електронної освіти". – 1-3 жовтня 2008 р. – К.: "Академперіодика". – С. 451-454.

11. Фінансова грамотність: навч.посібник / авт.кол.; за ред. д-ра екон.наук, проф. Т.С. Смовженко. – Вид.2-ге, випр. і допов. – К., 2012. – 311 с.

12. Суринов А.Е. Повышение статистической грамотности: опыт российской статистики [Електронний ресурс] / А. Суринов // Новая эко-

номическая ассоциация. – Режим доступу: www.econorus.org/c2013/files/usoh.doc?PHPSESSID.

13. Шокаманов Ю.К. Об усилении статистической составляющей при подготовке экономических кадров [Електронний ресурс] / Ю.Шокаманов // Академия экономики и управления – Евразийский институт рынка. Режим доступу: <http://www.eurazir.kz/e-book/articles/>.

14. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч.посібник / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач; Київ.нац.еконост.ун-т. – К.: КНЕУ, 2005. – 333 с.

15. A Guide to Improving Statistical Literacy [Електронний ресурс] // United Nations Economic Commission for Europe/. Режим доступу: http://www.unecp.org/fileadmin/DAM/stats/documents/writing/Making_Data_Meaningful_Part_4_for_Web.pdf

Надійшла до редакції 21.03.14

М. Потапова, канд. екон. наук, доц.

Национальная академия статистики, учета и аудита, Киев

СТАТИСТИЧЕСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ: ИЗЛИШНЕЕ ТРЕБОВАНИЕ ИЛИ НЕОБХОДИМОСТЬ СОВРЕМЕННОСТИ

В работе исследуется понимание грамотности населения, эволюция данного понятия в соответствии с требованиями современности. Рассмотрены подходы ученых к пониманию разносторонней грамотности населения, ее необходимость. Особое внимание уделено значимости статистической грамотности населения в современных условиях.

Ключевые слова: грамотность, информационная грамотность, статистическая грамотность.

M. Potapova, PhD In Economics, Associate Professor

National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv

STATISTICAL LITERACY: EXCESSIVE REQUIREMENT OR TODAY'S NECESSITY

The purpose of this paper is to investigate the concept of literacy of population and the evolution of literacy according to the requirements of nowadays. The approaches of scientists to multifaceted literacy of population and its necessity are considered. Special attention is paid to statistical literacy of population and its necessity in the life of every modern person.

Keywords: literacy, information literacy, statistical literacy.

УДК 314.1:330.1

JEL C 43, I 31

I. Романюк, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

"ЯКІСТЬ ЖИТТЯ" ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ОБ'ЄКТ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті аналізується гносеологічні корені поняття "якість життя" як соціально-економічної категорії та міжнародні підходи до визначення якості життя з метою вивчення її як об'єкта статистичних досліджень.

Ключові поняття: стандарти житт, якість життя, індекс якості життя.

Постановка проблеми. Концепція якості життя вже більше п'яти десятиліть займає важливе місце в низці найважливіших оцінок і характеристик розвитку суспільства. Для того, щоб здійснити аналіз якості життя як поняття, що відображає певне явище соціальної реальності, необхідно розглянути появу та розвиток самого феномена якості життя і усвідомлення його як проблеми. Окрім того, попри значну кількість концепцій і підходів до вивчення "якості життя", відсутній єдиний підхід, який забезпечить отримання достовірних даних для здійснення точного прогнозу якості життя населення та дозволить здійснювати позиціонування України у міжнародних рейтингах якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до визначення поняття якості життя як соціально-економічної категорії та об'єкта статистичних досліджень розглянуті в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків, а саме О.А. Грішнова [10], Н.В. Ковтун [14], Е.М. Лібанова [15], Р. Бауер [21], І.В. Бестужев-Лада [4], Дж.К. Гелбрейт [25], У. Джеймс [11], А. Тоффлер [26], Дж. Форрестер [23]. Незважаючи на велику кількість робіт і публікацій, присвячених цьому питанню, на міжнародному науковому рівні немає чіткого визначення досліджуваного поняття.

Мета статті – аналіз гносеологічних коренів якості життя та міжнародних підходів до визначення "якості

життя" як соціально-економічної категорії та об'єкта статистичних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як соціальний феномен якість життя з'являється разом з виникненням людського суспільства. У ньому виражається момент стійкості, визначеності, своєрідності людського життя, що відрізняє якість життя людини від життя інших живих істот. Усвідомлення феномена якості життя починається на рівні міфологічної, релігійної та інших форм дофілософського знання.

Якість життя є невід'ємною від сутності людини та її поведінки категорією. При цьому і людина, і її поведінка за своєю суттю суб'єктивні, багатосторонні та неоднозначні. Жодна гуманітарна категорія, "якість життя" в тому числі, не може бути достатньо повно та своєчасно розкрита в якійсь одній конкретній науковій дисципліні. Тому "якість життя" є міждисциплінарною категорією, а отже, вважаємо за необхідне розглянути основні відомі підходи різних галузей знань до об'єкту дослідження.

Враховуючи міждисциплінарний характер поняття, варто виокремити декілька етапів розвитку цієї категорії. Так, І.В. Бестужев-Лада [4] виділяє три основні стадії розвитку поняття "якість життя": ембріональна (кінець 50-х – середина 60-х років), квантифікаційна (60-70-ті роки) і концептуальна (з 70-х років). Перша стадія пов'язана з виникненням поняття "якість життя"; друга характеризується побудовою системи кількісних оцінок,

квантифікуванням "якості життя" як наукового поняття; третя стадія пов'язана з розробкою концепцій оцінювання якості життя. Ми підтримуємо таку періодизацію, але при цьому вважаємо за доцільне виділити ще дві стадії: ідейну або філософську (до 1950-х років) та постконцептуальну (поч. 21 ст. – до цих пір).

Якість життя з виникненням філософії пізнається як проблема, яка мала та має до цих пір практично безмежні рамки. Різні дослідники включають в неї безліч питань, починаючи з проблем людської свободи та щастя, закінчуючи проблемою утилізації відходів і очищення міст. У їх вирішенні кожен керується деякими ціннісними орієнтирами, що дозволяє розглядати проблему якості життя початково як проблему ідеальної людини певної епохи. Цей ідеал відбився в уявленнях про благодію людину, про добродію громадянина. Філософи робили спроби обґрунтувати той чи інший ідеал людини, якість життя якої адекватно виражало б людську природу чи відповідало поняттю людини. У той же час робляться спроби державного регулювання способу та якості життя за суспільними групами. Приписи щодо одягу, житла, поведінки, видів діяльності пов'язуються зі загальним законом неба, який ніхто не може порушити безкарно.

Подібні ідеї в давньогрецькій філософії виражені в ідеалі "золотої середини". Ні занадто велике багатство, ні крайня бідність не забезпечують гідної якості життя. Передумовою останнього є шляхетне ("якісне") мислення. Поставлене Сократом завдання вдосконалення афінських громадян – одна з перших спроб вплинути на якість життя своїх співгромадян. Його ідеал – помірність (софросіне). Теоретичне обґрунтування такого ідеалу ми знаходимо в праці Аристотеля "Нікомахова етика": "Надлишок і нестача притаманні порочності, а володіння серединою добродію ... За сутністю і по поняттю, що визначає суть її буття, добродію є дотримання середини, а з точки зору вищого блага й досконалості – володіння вершиною" [1]. Аристотель вважає, що людина володіє свободою волі, тому що вона в однаковій мірі владна у виборі добра і зла, чесноти і пороку, а отже, сама визначає якість свого життя. Чеснота – не в знаннях самих по собі, а у виборі. Це вибір середини між надлишком і нестачею. Причому, в силу відмінності людей, "середнє" для одного не є таким для іншого.

Теоретична філософія розглядає категорію "якість життя" як частковий випадок поняття "якість". Загальновідомо, що вперше "якість" як філософська категорія була досліджена Аристотелем у його працях "Категорії" та "Топіка". Якості (значення, що відповідає на питання "Яке?") Аристотель приписував чотири можливих контексти: 1) наявність чи відсутність вроджених, вихідних здібностей чи характеристик; 2) наявність як перехідних, так і стабільних властивостей; 3) властивості та стан, характерні речі та явища в процесі їх існування; 4) зовнішній вигляд (облік) речі чи явища.

В Аристотелівській логіці якість – це одна з 10 категорій, на які Аристотель поділив всі речі реальності. Як одна з таких категорій, якість – це побічна обставина, за допомогою якої річ є якоюсь типом чи видом; побічна обставина, що вказує, якою є річ (її змістовні якості та форми) і як річ діє (її здатності та навики); побічна обставина, котра є зовнішньою оцінюючою формою. Тобто, якість є невід'ємною і конкретною характеристикою ("маркером") якого-небудь предмета, явища чи події. У філософському розумінні "якість" – це постійна сукупність невід'ємних властивостей об'єкта дослідження, які об'єктивно складають його відносно стійку, визначену сутність.

У післяаристотелівській філософії орієнтирами якості життя виступають щастя і нещастя. Епікур говорить

про земну природу людського щастя, пов'язаного із задоволенням потреб в їжі, любові, дружбі, у творчості. Щастя людини укладено в життя розумної, духовної, вільної від марних страхів і забобон. Під щастям розуміється гармонійне існування та існування, яке задовольняє. Це дозволяє сказати: те, що сприймають як щастя, становить найвищу оцінку якості життя, тобто ідеал.

Досягнення високої якості життя, на думку філософів, можливо шляхом узгодження життя з писаними і неписаними законами держави, за допомогою розвитку принципів ідеальної держави, а також через просвітництво та розвиток чеснот у людині. Епікур і Лукрецій пропонували свій конструкт оптимальної якості життя, пов'язаний насамперед з атараксією, під якою вони розуміли стан незворушності, розумної насолоди життям, задоволеності собою і життям, що досягається лише мудрецами. Таким чином, представники античної філософії (Сократ, Платон, Аристотель, Епікур, Лукрецій) ототожнювали високу якість життя з духовною свободою людини, її моральною досконалістю.

В рамках середньовічної філософії (Августин, Фома Аквінський) розвивалися уявлення про високу якість життя, можливу тільки через любов до Бога. Щастя людини цілком залежить від отримання благодаті як дару Бога. Благополуччя уявлялося не як особисте збагачення і служіння державі, а як осягнення сенсу Божественної волі і повне підпорядкування їй. При цьому ретельне виконання кожною людиною своїх обов'язків, устанавлюваних Богом, виступає гарантією досягнення суспільного блага, що в кінцевому підсумку забезпечує високу якість життя кожного члена держави.

У філософії Нового часу проблема якості життя знайшла своє висвітлення в теорії суспільного договору (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо). Представники цієї теорії розглядали суспільний договір як основу досягнення оптимальної якості життя людей. Суспільний договір представлявся як акт переходу людей з природного стану в стан цивільний, тобто державний. Державна влада переводить суспільство в новий якісний стан, що характеризується взаємними зобов'язаннями держави і людини, а також наявністю влади закону. Людина при цьому отримує більше можливостей для задоволення своїх потреб, отже, життя людини набуває нової якості [9]. Громадська гармонія і розумний порядок встановлюються тоді, коли закони, що формуються в державі, узгоджуються з духом народу, його звичаями, звичками (Ш. Монтеск'є).

Спроби осмислити життя людини з точки зору її якості робилися представниками філософії епохи Просвітництва. При цьому висока якість життя ототожнювалася зі станом щастя (К.А. Гельвецій). Досягнення цього стану можливо за допомогою держави, яка спрямована на загальне благо й охорону прав людини, основним з яких визнається право приватної власності. "Єдиний засіб привернути увагу широкої публіки до проблеми ідеального законодавства – це спростити проблему та звести її до двох наступних положень. Перше завдання полягає в тому, щоб відкрити закони, здатні робити людей максимально щасливими. Друге завдання – відкрити засоби, за допомогою яких можна непомітно перевести народ зі стану нещастя, в якому він знаходиться, в стан щастя, яким він може насолоджуватися" [8].

Близькою до цієї проблеми можна назвати філософію І. Канта, який розумів високу якість життя як вище благо, яке представляє собою єдність чесноти та благополуччя. Здійснення найвищого блага, на думку І. Канта, полягає в прагненні до моральної досконалості, її досягненні, використанні цієї досконалості як необхідного результату досконалої чесноти [13]. І. Кант ба-

чив досягнення благополуччя (високої якості життя) через формування правового громадянського суспільства, здатного обмежити негативний вплив людських пороків і захистити своїх членів. Німецький філософ якість трактував як вимогу і ознаку істинної церкви: "її суттєва властивість (якість) – тобто чистота, єднання на основі тільки моральних, а не будь-яких інших спонукань. (Вона очищена від слабощи забобон і від безумства фантазії)" [13]. При цьому І. Кантом категорія "якість" розглядається, як щось чисте, правильно зроблене, і є протилежним поганим характеристикам. Гегель же, вивчаючи досліджуване поняття, відзначав, що "якість є взагалі тотожна з буттям, безпосередня визначеність... якість є, по суті, лише категорія кінцевого, яка тому і знаходить своє справжнє місце лише в царстві природи, а не в світі духу" [7].

У рамках філософії утилітаризму (І. Бентам, Дж. Мілль та ін.) моральне судження стає судженням про якість життя (щастя): благо – це задоволення, порок – страждання. Мораль розглядається у взаємозв'язку з законодавством, яке повинно прагнути до гармонії приватних і суспільних інтересів. До основних завдань, що стоять перед цивільним законодавством, належать: підтримання існування, достаток, безпека, рівність громадян. Все це призводить до підвищення якості їх життя (І. Бентам) [3]. Заслуга утилітаризму полягає ще й у тому, що він підкреслює аспект якості, а не кількості задоволення. Представники утилітаризму захищають право індивіда жити так, як йому подобається. "Кожен з нас самодостатній щодо власного здоров'я, як тілесно, так і розумового, і духовного" (Дж. Мілль).

У XIX столітті велика увага приділялася питанню якості людини, яке повністю залежить від того суспільства, в якому людина живе. Представники філософії марксизму-ленінізму (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін) наполягали на тому, що для усунення негативних якостей необхідно змінити суспільні відносини, поклавши в їх основу ідеї гуманізму, рівності та справедливості.

Дещо пізніше, вже в рамках філософії прагматизму (У. Джеймс, Д. Дьюї, Ч. Пірс), при аналізі якості життя особистості увага акцентується на задоволенні/незадоволенні її суб'єктивних інтересів. Благо існує тільки в зв'язку з вимогами індивіда, що сприймає події, задоволеного або розчарованого (У. Джеймс) [11]. Досягнення гідної якості життя пов'язується з утворенням, з розвитком такої держави, яка, піклуючись про своїх громадян, стимулює особисту ініціативу.

Філософія екзистенціалізму (Г. Марсель, М. Хайдегер, К. Ясперс) досягнення гідної якості життя розглядала через розвиток свободи особистості. Особистість екзистенціалістами розглядається як самоціль, колектив виступає як засіб, що забезпечує особистості її свободу. При цьому повна свобода можлива лише в духовному житті. Свобода думки дає все розмаїття можливостей безкровного вирішення особливо гострих соціальних проблем. При цьому єдність людства в часі та просторі забезпечує гуманізацію людини, набуття нею вищої цінності, досягнення високої якості життя.

З позиції філософії персоналізму (Х. Керр, Ж. Лакруа, Е. Муньє) гідну якість життя особистість отримує тільки в умовах персоналістсько-комунітарного суспільства, яке засноване на любові, що реалізується в чуйності та причетності, коли особистість приймає на себе долю, страждання і радість ближніх (Е. Муньє). Особистість при цьому повинна вміти контролювати державу, центральну владу повинні врівноважити місцеві органи влади і громадянські права особистості.

Філософи XX ст. (А. Камю, Ж.-П. Сартр, Х. Ортега-і-Гассет) основну увагу зосереджували на свободі, неза-

лежності, самодостатності особистості, її необмежених соціальних можливостях. Тому якість життя досліджувалася як певна соціокультурна цінність соціуму.

Термін "якість життя" у науковій літературі з'явився відносно нещодавно: у працях зарубіжних вчених – в 50-60-ті рр. 20 століття, а в роботах вчених колишніх країн СРСР – в 90-ті роки. Це пояснює причини відсутності концепцій, які б дозволяли достовірно визначити якість життя населення, чіткого та системного пояснення, тлумачення й інтерпретації цієї категорії у сучасній науці. "Якість життя" як наукова категорія є предметом вивчення багатьох галузей знань: філософії, соціології, психології, демографії, економіки та інших наук.

Саме як термін "якість життя" вперше з'явився в книзі Дж. Гелбрейта "Суспільство достатку" (1958) [25] і став ширко використовуватися, але чіткого наукового змісту не мав. Під "якістю життя" він розумів усі блага, які можуть бути надані споживачеві "розвиненим індустріальним суспільством", де панує вже не приватний інтерес, а наука й організація.

До 60-х рр. особливості умов життя у зарубіжній науковій літературі описувалися за допомогою таких економічних термінів як "рівень життя" ("level of life"), "спосіб життя" ("life style"), "стандарти життя" ("living standard"). Сьогодні таке різноманіття термінів і їх трактувань обумовлено відносною "недавністю" досліджуваного феномена. Не зважаючи на те, що ці поняття є взаємопов'язаними, такі твердження є неправильними, оскільки вони є лише частинами якості життя. Якість життя служило для вихвалення якісних аспектів щодо високого рівня життя в США (аналогічні шаблони типу "американське якість життя – найвище у світі"), хоча в багатьох роботах – і, зокрема, у згаданій вище роботі Дж. Гелбрейта – воно з самого початку носило критичний характер протиставлення порівняно високого рівня життя явного відставання задоволення соціальних та інтелектуальних потреб населення США.

Серед вчених не існує однозначно прийнятої думки щодо визначення категорій "якість життя" та "рівень життя". Погоджуємося з думкою Л. Беляєвої, яка відзначає: "Часто вони використовуються як взаємозамінні, а перелік показників, які їх описують, в багатьох випадках співпадають. Тим не менше, ці поняття варто розділяти. Рівень життя більш вузька категорія порівняно з якістю життя. Він визначається умовами існування людини в сфері споживання і вимірюється соціально-економічними показниками загального благополуччя людей. Ці показники включають доходи, споживання, житлові умови, послуги освіти, охорони здоров'я і т.д. Вони можуть операционалізуватися як через систему статистичних показників, так і суб'єктивних оціночних суджень" [2].

Починаючи з 60-х років XX ст. якість життя розглядається як наукова категорія. Негативні наслідки науково-технічного прогресу, зростання великих корпорацій, які нав'язували споживачам свої продукти, посилювало темпи виснаження землі й основних ресурсів і викликало екологічні проблеми загальносвітового характеру. Це зумовило переміщення уваги вчених на соціальні умови життя, соціальний розвиток суспільства. У своїй роботі "Соціальні індикатори" (1966 р.) Р. Бауер і його колеги – А. Бідерман, Б. Гросс і Г. Вайсе – зосередили увагу на аналізі причин відставання в ті роки США від СРСР за масштабами та темпами освоєння космічного простору і логічно перейшли до аналізу негативних соціальних явищ та причини їх виникнення в США. Ця праця стала важливим вкладенням у формування та розвиток напрямку американських і західноєвропейських соціальних досліджень, відомого під назвою "рух за соціальні

індикатори" (social indicators movement), яке з самого початку тісно пов'язано з поняттям "якість життя".

Велику увагу проблемі "якості життя" приділяв американський футуролог Алвін Тоффлер. У своїй роботі "Футурошок" (197 р.) А. Тоффлер виділяє три аспекти поняття "якість життя" – екологічний, економічний і соціальний. Екологічна складова включає в себе боротьбу з забрудненням навколишнього середовища, вирішення проблем перенаселення в окремих регіонах, шумового забруднення. Економічні показники якості життя А. Тоффлер пов'язує з задоволенням нематеріальних потреб, що носять естетичний і психологічний характер (прагнення до краси, вишуканості, гарного настрою, позитивних емоцій, спокою або, навпаки, ризику тощо). А. Тоффлер вводить поняття "психологічна економіка", стверджуючи, що на сучасному етапі структури споживання починають визначати "психологічні характеристики процесу споживання"... "Ми переходимо від економіки "кількісної" до економіки "психологічної", тому що володіємо вже кількісним змістом, спроможним нас задовольнити" [26]. Розкриваючи соціальний аспект, А. Тоффлер говорить про стиль життя, а не про його якість.

Початок четвертої, концептуальної, стадії розвитку категорії "якість життя" пов'язаний з працею американського інженера Дж. Форрестера, який у своїй роботі "Світова динаміка" (1971 р.), намагаючись концептуалізувати поняття "якість життя", перетворити його на чітко сформульовану наукову концепцію, запропонував соціальну модель якості життя у вигляді такої системи показників: рівень (стандарт) життя; рівень зкупченості населення; рівень харчування; рівень забруднення навколишнього середовища.

На межі XX-XXI століть, перед початком нового тисячоліття, що завжди було переломним моментом в історії людства, періодом переоцінки існуючих цінностей, світовими вченими та практиками здійснюється спроба оцінити якість життя в кожній країні за допомогою одного показника, забезпечивши при цьому його вивчення у динаміці. Таким чином найбільш відомим інтегральним показником якості життя вважається Індекс розвитку людського потенціалу, розроблений фахівцями ООН.

Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП, англ. Human Development Index) це індекс, що розраховується для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни. Індекс був розроблений у 1990 році пакистанським економістом Махбубом ель Хаком і використовується з 1993 року ООН в щорічному звіті до розвитку людського потенціалу.

При підрахунку ІРЛП враховують три види показників: середня тривалість життя при народженні – оцінює довголіття; індекс освіти: рівень грамотності дорослого населення країни (2/3 індексу) і сукупна частка учнів та студентів (1/3 індексу); рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення при паритеті купівельної спроможності (ПКС) в доларах США. Альтернативним індексом є Індекс бідності (також розроблений ООН для оцінки якості життя населення в будь-якій країні).

Так, до недавнього часу добробут нації вимірювалося за допомогою валового внутрішнього продукту та Індексу людського розвитку. Але в останні роки спостерігається тенденція переходу від цього "бідного" економічного підходу до визначення "як робить суспільство". Розвивається тенденція створення розширених заходів вимірювання добробуту, які охоплюють соціальні, економічні чинники та фактори, пов'язані з навколишнім середовищем. Такий інтерес був ініційований Стамбульської Декларацією [24], яку підписали країни – члени Організації Об'єднаних Націй, Програма розвитку Організації Об'єднаних

Націй (ПРООН), Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Управління Організації Об'єднаних Націй по партнерству, Європейська комісія, Організація ісламської конференції, ОЕСР, Світовий банк та інші організації в 1996 році з наміром поліпшити якість життя всіх людей шляхом забезпечення належним житлом та сталим розвитком населених пунктів у урбанізованому світі. З метою забезпечення поставленої мети, головними завданнями є: боротися з низькою якістю житла і умовами життя; домогтися підвищення якості життя, миру, справедливості, демократії, що базується на економічному та соціальному розвитку, охороні навколишнього середовища.

У документі передбачено прийняття відповідних заходів для боротьби з проблемами нестійких структур споживання і виробництва, особливо в промислово розвинених країнах; нестійких демографічних змін; бідності; зростання злиднів; безробіття; соціальної ізоляції; нестійкості сімей; неадекватних ресурсів; відсутності базової інфраструктури та послуг; відсутності безпеки та поширення насильства; деградації навколишнього середовища. Враховуючи те, що центральне місце в розвитку займає людина, Декларацією визнані особливі потреби жінок, дітей і молоді в стабільних, здорових і безпечних умовах життя. Особливу увагу приділено проблемі подолання бідності та дискримінації, заохочення і захисту всіх прав людини та основних свобод для всіх і задоволення основних потреб, в тому числі що стосуються освіти, харчування і медичного обслуговування протягом усього життя, і особливо належного житла для всіх.

Забезпечити повну та рівну участь усіх жінок і чоловіків та ефективну участь молоді в політичному, економічному та суспільному житті; сприяти забезпеченню рівності між чоловіками і жінками з точки зору політики, програм і проектів у галузі забезпечення житлом і сталого розвитку населених пунктів є одним з прогресивних завдань, передбачених Декларацією. У Декларації також приділено увагу проблемі села, забезпечення його адекватною інфраструктурою, необхідними послугами та можливостями працевлаштування (проблема міграції в пошуках роботи).

Статистичними підтвердженням і продовженням Стамбульської Декларації є Звіт про людський розвиток (1996), опублікований Програмою розвитку ООН (ПРООН). Звіт ПРООН досліджує природу та силу зв'язків між економічним ростом і людським розвитком, оскільки це питання вже довгий час турбує все суспільство. Це пов'язано з переходом в 21 століття, що потребує більшого економічного росту і, що є найголовнішим, позитивного людського розвитку, що б тягло за собою скорочення бідності, захист навколишнього середовища та забезпечення стабільності. Це є дуже важливим, адже такий стан для країн, що розвиваються, і країн третього світу є вкрай необхідним. Така ситуація нерівномірного розвитку зумовлює ще більшу поляризацію світу, що, в свою чергу, збільшує розрив між бідністю та багатством: "20% найбіднішого населення світу спостерігало як їхня частка в глобальному доході знизилась з 2,3 % до 1,4 % за останні 30 років. Тоді як, частка 20 % найбагатшого населення зросла від 70 % до 85 %. Це подвоїло співвідношення часток найбагатших і найбідніших від 30:1 до 61:1" [27]. Варто відзначити, що це є характерним і для нашої країни також.

Проведені дослідження вказують на те, що навіть коли країна має стабільний економічний ріст і збільшення доходу, це не забезпечує їй позитивного людського розвитку. Досить часто трапляються ситуації, коли країна

знаходиться на високому рівні людського розвитку, при цьому її рівень доходу є незначним порівняно з іншими (навіть мінімальним), і навпаки. У деяких країнах (наприклад Мексика) присутній внутрішній контраст у розвитку населення, тобто виникає "нерівність людського розвитку" в самій країні. При цьому доходи можуть різнитися в протилежну сторону. На це впливає державна політика, певні історичні аспекти, походження, соціальні й економічні фактори. Рівень людського розвитку та економічне зростання мають рухатися в одному напрямі. Адже швидкий людський розвиток і повільно зростаючі темпи економічного росту не можуть довго існувати одночасно.

Таким чином, ІРЛП, Стамбульська Декларація, Звіт про людський розвиток та прагнення статистів за допомогою власних інструментів оцінити якість життя населення, забезпечивши його якісний і достовірний прогноз з урахуванням усіх факторів, не лише об'єктивних (соціальних і економічних), а й суб'єктивних (психологічних), є відправною точкою для нової сучасної стадії розвитку поняття "якість життя" – постконцептуальної, стадії "якості життя 21 століття".

У табл. 1. представлені визначення поняття "якість життя" відомих вчених, які присвятили цьому питанню свої роботи.

Таблиця 1. Визначення поняття "якість життя"

Автор	Визначення
І. Кант	Якість життя – вище благо, яке представляє собою єдність чесноти і благополуччя.
Г.В.Ф. Гегель	Якість життя – тотожна з буттям визначеність.
К. Маркс	Якість життя – несамоїтна категорія, розглянута в прямій залежності з образом, стандартом і стилем життя.
У. Джеймс	Якість життя – задоволення/незадоволення суб'єктивних інтересів особистості.
Дж.К. Гелбрейт	Якість життя – суспільні блага, що даються особистості із зростанням інтелектуальних потреб.
Р. Арон	Якість життя – визначається ступенем розвитку рівня життя (життєвого стандарту) і виражається в "зростанні індивідуального доходу і в пропорційному його витратанні на предмети споживання, розкоші (або близькі до розкоші) і, врешті-решт, навіть на такі нематеріальні речі, як побутові послуги, культура, проведення вільного часу.
Дж. Форрестер	Якість життя – ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб (результат комбінації різних статистичних величин: рівня злочинності, безробіття, доходів та споживання і т.д.)
Р. Джонсен	Якість життя – суб'єктивне задоволення, яке виражається або випробовуване індивідумом в фізичних, ментальних і соціальних ситуаціях, навіть за наявності якихось дефіцитів
І.С. Попов	Якість життя – це комплексна, інтегральна характеристика економічних і неекономічних чинників, що визначають становище людини в сучасному суспільстві
А.І. Субетто	Якість життя як система включає в себе якість людини, якість освіти, якість культури, якість середовища проживання (екології), якість соціальної, економічної і політичної організації суспільства
Р. Фатхутдінов	Якість життя – системне поняття, що характеризує кінцевий результат насамперед якості роботи, законодавчої, виконавчої та судової влади держави.
В.Н. Майорченко	Якість життя – це ступінь досягнення рівня певної низки показників, що характеризують різні сторони й аспекти життя населення.
Енциклопедичний соціологічний словник	Якість життя – соціологічна категорія, що виражає якість задоволення матеріальних і культурних потреб людей, якість харчування, якість і модність одягу, комфорт житла, якість охорони здоров'я, освіти, сфери обслуговування, навколишнього середовища, структура дозвілля, ступінь задоволення потреб у змістовному спілкуванні, заняттях, творчій праці, рівень стресових станів, структура розселення і т.д.
ЮНЕСКО	Це ступінь відповідності умов життя людини її потребам. Сукупність факторів, що формують якість життя, включає: середовище, що нас оточує, стан суспільства та якість людського капіталу.
Всесвітня Організація охорони здоров'я	Сприйняття індивідумом його положення в житті в контексті культури та системи цінностей, в яких індивідум живе, і у зв'язку з цілями, очікуваннями, стандартами та інтересами цього індивідума.
McCall S.	Кращий підхід до оцінки якості життя полягає в тому, щоб оцінювати ступінь, в якій досягаються людські "необхідні умови щастя" – тобто ті вимоги, які є необхідними (хоча і не достатніми) умовами щастя когось заздалегідь – ті, "без яких жоден член людської раси не може бути щасливий".
Quality of Life Research Unit, University of Toronto	Ступінь того, наскільки людина здійснює важливі можливості свого життя. Можливості походять із шансів і обмежень, які кожна особистість має у своєму житті, і відображають взаємозв'язок особистих факторів і факторів навколишнього середовища. Задоволення складається з двох елементів: власне відчуття задоволеності і досягнення деяких характеристик.

*Джерело: розроблено автором за даними [1-26].

Проаналізувавши визначення поняття "якість життя" відомих вчених, представлених в табл. 1, можна зробити висновок, що найбільш загальне визначення якості життя характеризує його як системне поняття, яке визначає положення індивідума в сучасному суспільстві, рівень задоволення всіх його потреб та інтересів, яким властиво змінюватися з часом.

Таким чином, пропонуємо власне визначення досліджуваного поняття: якість життя – це комплексне, інтегральне поняття, яке визначає і оцінює об'єктивні та суб'єктивні характеристики всіх сфер життєдіяльності людини, а саме: економічну, соціальну, психологічну, політичну, культурну, в тому числі утворення, і духовну. Отже, компонентами категорії "якість життя" є індикатори, властиві перерахованим вище областям діяльності.

Вважаємо за доцільне розглядати це поняття як категорію, що постійно еволюціонує, яка може наповнюватися різним змістом залежно від соціальних ідеалів

того чи іншого співтовариства, історичного періоду часу, підходу до визначення суті та інше, що включає в себе єдність показників, що характеризують рівень реалізації потреб людини і ступінь її задоволеності від здійснення своїх життєвих планів, тобто якість життя визначається тим, якою мірою наші потреби здійснені, задоволені ми цим чи ні, і як це співвідноситься з соціальними стандартами суспільства.

Проаналізувавши вищевказане, можна з впевненістю виокремити наступні підходи до об'єкту дослідження, які виділилися у процесі еволюції поняття "якість життя": об'єктивний, суб'єктивний і економічний.

Основи "об'єктивного" підходу були закладені такими авторами, як Р. Бауер, А. Бідерман, Б. Гросс, які визначали якість життя через набір статистичних показників. Зведення об'єктивних (соціальних) показників в один індекс представлено в роботах Ф. Форрестера, модель якого дозволяє враховувати ступінь важливості

окремих компонентів якості життя. Приклади зведення об'єктивних показників в один індекс можна також виявити в роботах М.Д. Моріса та Д. Джонстона. При цьому модель, розроблена Д. Джонстоном, дозволяє враховувати тимчасові відмінності.

На противагу цьому підходу прихильники "суб'єктивного" підходу (subjective well-being) вивчають якість життя через призму свідомості суб'єкта, його задоволеності життям і приватними аспектами, а також через відчуття щастя або нещастя. Тому проблема якості життя трактується як проблема досягнення щастя. Виходячи з цього якість життя пов'язується зі ступенем задоволеності індивіда життям в цілому та її окремими сферами. Дослідження "суб'єктивної" якості життя пов'язані з такими іменами, як М.М. Бредберн, С. Маккол, К. Терюн, А. Мішел, Т. Логолетті, Р. Кантор, Ф.Е. Конверс, У. Роджерс, А. Кемпбел, М. Абрамі, Ф.М. Ендрюс, С.Б. Уіті.

Огляд методичних і теоретичних проблем, а також результатів численних зарубіжних досліджень суб'єктивного благополуччя відображені у роботі М. Аргайла "Психологія щастя". Він у своїй праці говорить про те, що людина не може мати все, бо в такому випадку вона не отримуватиме задоволення і не відчуватиме себе щасливою. Саме той момент, коли людина досягає поставленої мети, завдання чи отримує давно очікувану річ, є моментом щастя, абсолютним задоволенням життя. При цьому цей період задоволення є коротким, тому особі необхідно знову і знову ставити нові цілі, завдання, вдосконалювати себе, досягаючи щось нове та невідоме, для того, щоб покрити нові вершини та відчуття себе щасливою. Проте його монографія зосереджена на аналізі окремих показників суб'єктивної якості життя, в ній не розглядається підхід, який реалізує логіку вимірювання складних соціальних ознак.

Варто відмітити, що суб'єктивний підхід базується на встановленні поведінки людини як діяльності, що обумовлена впливом чотирьох головних психологічних факторів: мотивації, сприйняття, установок і переконання.

Мотивація – це "активний стан психіки, що спонукає людину робити визначені види діянь" [5]. Згідно з теорією З. Фрейда, визнається дію певних психологічних чинників, що формують поведінку людини, в тому числі і на несвідомому рівні. Це можна уявити відповідними реакціями людини на дію зовнішніх і внутрішніх подразників (стимулів). Теорія З. Фрейда, крім того, стверджує, що "значна частина поведінки людини, якщо не вся вона повністю, пов'язана з різними стресами всередині самої особистості" [6].

Сприйняття – це "процес цілісного відображення предметів або предметних ситуацій, що виникають при безпосередньому впливі фізичних подразників на рецепторні зони органів чуття" [5]. Найважливішу роль у сприйнятті грають емоції, оскільки емоційна сторона потреб відображає суб'єктивний спосіб їх прояву. Результати досліджень експериментальної психології визначають емоції як "відображення мозком людини ... будь-якої актуальної потреби (її якості і величини) і ймовірності (можливості) її задоволення, яку мозок оцінює на основі генетичного і раніше набутого індивідуального досвіду" [16].

Установлення (установки) – це "фіксована в соціальному досвіді особистості (групи) схильність сприймати і оцінювати соціально значущі об'єкти, а також готовність особистості (групи) до певних дій, орієнтованих на соціально значущі об'єкти" [5]. Установки тісно пов'язані з суб'єктивною оцінкою якості життя. Так, Г.М. Зараковський, досліджуючи суб'єктивні оцінки якості життя, виявив, що вони досить сильно залежать від рівня соціальних установок, які, відповідно тягнуть за собою і рі-

вень пристосованості населення до змін у трансформаційному суспільстві. Так, цей рівень безпосередньо пов'язаний з професійними та особистісними досягненнями (кар'єрний ріст, самореалізація, зміцнення здоров'я, досягнення в сімейному житті, в освіті, тощо). Також цим дослідником був виявлений зворотний зв'язок між показниками задоволеності якістю життя з показниками пасивності – відсутністю у людини значущих життєвих цілей. При цьому адаптивність пов'язана з психологічним потенціалом особистості, індикатором якого є активність досягнень [12]. Важливо також і те, що суб'єктивна оцінка якості життя залежить від установок щодо рівня матеріального добробуту. Виходячи з соціального досвіду особистості (групи) і схильності сприймати й оцінювати соціально значущі об'єкти, а також готовності особистості (групи) до певних дій, орієнтованих на соціально значимі об'єкти, кожна людина суб'єктивно визначає для себе еталон якості життя, який знаходить вираження у грошовому еквіваленті. Наприклад, це може бути уявлення про рівень багатства і бідності або величину середнього прожиткового мінімуму на одну людину.

Переконання – це "твердий погляд на що-небудь, оснований на якій-небудь ідеї, світогляді" [5]. Це також "використання комунікацій з метою зміни відносин і, як кінцевий результат, поведінки" [20]. Дослідженнями Н.П. Фетіскіна, В.В. Козлова, Г.М. Мануйлова встановлено, що якість життя може визначатися такими соціально-психологічними детермінантами, як: "соціально-особистісна якість життя", "соціально-економічна якість життя", "якість сім'ї", "соціально-психологічна якість життя", "якість суспільства" (соціального середовища), "якість епохи", "якість самореалізації", "якість свободи і життєвих обмежень", "якість дозвілля", "якість життєвих цінностей і переваг", "якість споживчої сфери", "якість життєвих перспектив і їх реалізації" [19].

Отже, якість життя – це комплексна суб'єкт-об'єктна характеристика умов життєдіяльності окремої людини та соціуму в цілому. Сприйняття індивідуальної категорії "якість життя" обумовлено взаємопов'язаним впливом чотирьох головних психологічних факторів: мотивації, сприйняття, установок і переконання.

Як об'єкт дослідження економічної теорії категорія "якість життя" вивчена недостатньо. Поняття "якість життя" походить від англ. "quality of life" (скорочено QOL) і трактується як категорія, що дозволяє охарактеризувати суттєві обставини життя окремої людини чи населення регіону, та визначити ступінь особистої честі та персональної свободи кожної людини. Прихильники економічного підходу (Р. Арон, Т. Атталі, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, М. Гійом, Д. Медоуз, У. Ростоу, А. Турен, Дж. Форрестер) розглядають якість життя як необхідний атрибут нового постіндустріального суспільства. Хоча вони і приписують якості життя нематеріальний характер, все ж пов'язують цей показник з досягненням певного рівня матеріального добробуту, економічного розвитку та намагаються його виміряти за допомогою системи об'єктивних показників, включаючи в неї такі фактори, як стандарт життя, рівень доходу, демографічні показники, забруднення середовища та інші.

Представники економічного підходу зробили значний вплив на визначення змісту поняття "якість життя". Вони розглядали якість життя як необхідну детермінанту постіндустріального суспільства та самодостатню, комплексну, інтегральну характеристику економічних, соціальних, психологічних і культурних факторів, що визначають положення людини в суспільстві. Хоча ця група дослідників якості життя приписувала переважно нематеріальний характер, але, разом з цим, економісти пов'язували її з досягненням певного рівня індикаторів

матеріального благополуччя: стандарти життя, рівень доходу, демографічні показники, забруднення навколишнього середовища тощо. Вважаємо такий підхід економічно обґрунтованим і справедливим, але неповним, оскільки він лише визначає положення людини в суспільстві, не враховуючи якість такого положення.

Висновки. Отже, враховуючи міждисциплінарний характер і тривалу еволюцію соціально-економічного поняття "якість життя", виділено п'ять основних стадій розвитку поняття: ідейна або філософська (до 1950-х років), ембріональна (кінець 50-х – середина 60-х років), квантифікаційна (60-70-ті роки), концептуальна (з 70-х років) та постконцептуальна (поч. 21 ст. – до цих пір).

Як свідчить історія дослідження якості життя представниками різних філософських шкіл і течій, починаючи зі стародавнього світу і практично до наших часів, категорія якості життя розглядалася ними однобічно: або з точки зору дії виключно об'єктивних чинників, або з урахуванням тільки суб'єктивних компонент якості життя. І тільки у XXI ст. методологія дослідження якості життя базуються на засадах системного підходу і розглядається дослідниками як комплексна інтегральна оцінка, яка розробляється на основі системи показників, що враховують весь спектр дії основних чинників – складових якості життя.

Категорія "якість" характеризується багатогранною природою походження та існування, яка застосовується у різних сферах діяльності суспільства, тому може розглядатися як філософська, суспільна, економічна категорія. Таким чином, можна впевнено сказати, що якість є стратегічною категорією, що впливає на всі аспекти життя суспільства.

Різні аспекти якості життя теоретично осмислюються в світовій філософській, соціологічній і економічній літературі протягом двох останніх століть. На сьогодні існує безліч різних підходів до визначення якості життя. Вивчення цих підходів до визначення сутності категорії "якість життя" дозволяє зробити висновок про неможливість визначення єдиного встановленого її формулювання, однієї концепції. Це підтверджується наявністю безлічі робіт, присвячених розгляду якості життя населення і різних його сторін, в яких до теперішнього часу немає єдності у визначенні цього терміну. Тому доцільно вивчати соціально-економічну категорію "якість життя" як таку, що постійно еволюціонує та аналізувати як комплексне, інтегральне поняття, яке визначає і оцінює об'єктивні та суб'єктивні характеристики всіх сфер життєдіяльності людини, а саме: економічну, соціальну, психологічну, політичну, культурну, в тому числі утворення, і духовну.

Розглядаючи соціологічні аспекти цієї категорії, варто зазначити, що вітчизняні та закордонні вчені відзначають, що на межі 20-21 століть суспільство вступило в нову цивілізацію. Пояснюємо це тим, що саме в цей період дослідниками різних галузей було написано досить багато праць, пов'язаних з цією проблемою. Це, в першу чергу, було зумовлено екологічною кризою 20 століття та наслідками, як позитивними, так і негативними, науково-технічного прогресу. Саме тому "якість життя 21 століття" та її суспільство потребують принципово нового підходу до визначення якості життя з подальшим забезпеченням єдиною методикою та статисти-

чним інструментарієм для оцінювання якості життя населення, побудови достовірних прогнозів і здійснення позиціонування та міжнародних співставлень.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Никомахова етика // Аристотель. Сочинения: в 4 т. / Пер. с древнегреч.; общ. ред. А.И. Доватура. – М., 1983. – Т. 4 – 830 с.
2. Беляева Л.А. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации / Л.А. Беляева // СОЦИС. – 2009. – № 1. – С. 33-42.
3. Бентам И. Введение в основание нравственности и законодательства / И. Бентам. – М., 1998. – 415 с.
4. Бестужев-Лада И.В. О качестве жизни / И.В. Бестужев-Лада, Г.С. Батыгин // США – экономика, политика, идеология. – 1978. – № 1. – С. 23–35.
5. Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
6. Гантер Б. Типы потребителей: введение в психографику / Б. Гантер, А. Фернхам; Пер. с англ. под ред. И.В. Андреевой. – СПб: Питер, 2001. – 304 с.
7. Сочинения [Текст] / Г.В.Ф. Гегель ; Ин-т философии ком. академии. – М.: Соц.-Экон. изд-во. Т.8 :Философия истории / пер. А.М. Воден. – 1935. – 470 с.
8. Сочинения в 2-х т. [Текст]: монография. Т.2 / К.А. Гельвеций; Сост. и общ. ред. Х.Н. Момджяна. Примеч. М.Н. Делограматика. – М: Мысль, 1974. – 687 с.
9. Избранные произведения [Текст]: в 2-х т.: Пер. с латин. и англ. яз. / Т. Гоббс; Вступит. статья В.В. Соколова. – М.: Мысль, 1964. – 2 т.
10. Грішнова О.А. Людський розвиток : навч. посіб. / О.А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
11. Джеймс У. Воля к вере: пер. с англ. / Сост. Л.В. Ближников, А.П. Поляков. – М.: Республика, 1997. – 431 с. – (Мыслители XX века).
12. Зараковский Г.М., Казакова Е.К. Адаптация населения России к новым условиям и качество жизни // Психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы / Отв. ред. Л.Г. Дикая, А.Л. Журавлев. М.: Наука, 2007. – 486 с.
13. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения / И. Кант. – М., 2002. – 471 с.
14. Ковтун Н.В. Міжнародний досвід оцінювання якості життя населення і можливості його використання в Україні / Н.В. Ковтун, І.П. Романюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Економіка. – 2013. – № 134. – С. 32-37.
15. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
16. Симонов П.В. Эмоциональный мозг: [монография] / П.В. Симонов – М.: Наука, 1981. – 215 с.
17. Современные концепции уровня, качества и образа жизни. – М.: Ин-т социол. Исслед., 1978. – 199 с.
18. Суббето А.И. Управление качеством жизни и выживаемость человека / А.И. Суббето // Стандарты и качество. – 1994. – № 1. – С. 63 – 65.
19. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М.: Наука, 2009. – 342 с.
20. Фоксол Г. Психология потребителя в маркетинге / Г. Фоксол, Р. Голдсмит, С. Браун; Пер. с англ. под ред. И.В. Андреевой. СПб: Питер, 2001. – 352 с.
21. Bauer J. "Social Indicators". / J. Bauer; Ed. by R. Bauer. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1966. – 554 p.
22. Campbell A. The quality of American life. Perceptions, evaluations and satisfactions [Електронний ресурс] / A. Campbell, Ph.E. Converse, W.L. Rodgers. – New York, 1976. – Режим доступу: http://fogiston.ru/files/glava_1.pdf.
23. Forrester J.W. World Dynamics / J.W. Forrester –Cambridge: Wright-Allen Press, 1971. – 142 p.
24. Istanbul Declaration_on Human Settlements. General Assembly resolutions 51/177 of 16 December 1996 and 53/242 of 28 July 1999.
25. Galbraith J. The Affluent Society. / J. Galbraith – Boston: Houghton Mifflin., 1958. – 276 p.
26. Toffler A. Future shock / A. Toffler – New York: Random House, 1970. – 505 p.
27. United Nations Development Programme (UNDP), (1996), Human Development Report 1996: Economic Growth and Human Development, Oxford University Press, Inc, New York.

Надійшла до редакції 21.03.14

И. Романюк, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

"КАЧЕСТВО ЖИЗНИ" КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ И ОБЪЕКТ СТАТИСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье анализируются гносеологические корни понятия "качество жизни" как социально-экономической категории и междуна-родные подходы к определению качества жизни с целью изучения его как объекта статистических исследований.

Ключевые слова: стандарты жизни, качество жизни, индекс качества жизни.

I. Romaniuk, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

QUALITY OF LIFE AS A SOCIAL AND ECONOMIC CATEGORY AND AS AN OBJECT OF STATISTICAL RESEARCH

The gnosiological roots of the concept of quality of life as a social and economic category are analyzed in the article. International approaches to the definition of quality of life are investigated in order to study it as an object of statistical research.

Keywords: standards of life, quality of life, quality of life index.

УДК (31:33)+330.362
JEL O11

Т. Трубнік, канд. екон. наук, ст. викл.
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Київ

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті запропонований інструментарій діагностики порушень у пропорціях секторального розподілу. Система індикаторів спрямована на виявлення макроекономічних диспропорцій та адаптована під специфіку структур за галузевою, відтворювальною, регіональною та інституційною ознаками. Виявлені основні секторальні диспропорції національної економіки та наведені рекомендації щодо коригування секторальної політики.

Ключові слова: секторальна структура, діагностика диспропорцій, моніторинг індикаторів, секторальні пріоритети.

Постановка проблеми. Останні прояви кризових явищ поставили перед сучасною економічною наукою низку нових нерозв'язаних і складних проблем та завдань, що стосуються оцінювання та прогнозування динаміки розвитку національного господарства, циклічності його коливань. Зокрема, у період кризових ситуацій моніторинг стану економіки і мезоструктур стає надзвичайно важливим. Це пов'язано з необхідністю оперативного реагування на нестабільну ситуацію та мінімізації наслідків впливу світової кризи на соціально-економічний розвиток національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виявленню та аналізу макроекономічних пропорцій національної системи присвячені праці науковців З. Герасимчука [1], В. Гейця [4, 5], Я. Жаліла [2], Б. Кваснюка [3], А. Чухна [8].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Непередбаченість наслідків економічної трансформації ускладнює факт важких зовнішніх умов з боку світового ринку, невизначеність стану внутрішнього національного середовища і вимагає пристосування до окреслених чинників системи управлінських рішень. Невирішеним залишається питання формування механізму протидії зовнішнім кризовим явищам. Якщо аспект антикризового стратегічного внутрішнього менеджменту широко розроблявся вітчизняними і зарубіжними вченими, то інструментарій з пристосування до зовнішньої кризи та мінімізації власних втрат тільки починають опрацьовувати. Тому виникає необхідність, по-перше, в удосконаленні діагностики стану інституційно-господарських одиниць у складі секторів будь-яких рівнів і моніторингу факторів зовнішнього кризового середовища. По-друге, у рекомендаціях теоретичного і методичного плану щодо адекватної стратегії і тактики господарювання з метою покращення ефективності використання власного потенціалу, результативності функціонування та зміцнення позиції на ринку. По-третє, комплекс антикризових заходів економічних систем у складі секторів має спрямовуватися та гармоніювати з державною стратегією розвитку та забезпечувати економічну безпеку країни.

Мета статті. Трансформація економічної системи вимагає дослідження макроекономічних пропорцій між її елементами і складовими та досягнення оптимального співвідношення у секторальній структурі. Тому

постає нагальна потреба у підсумовуванні загального досвіду і розробленні статистичного інструментарію діагностики диспропорцій економіки. Система індикаторів повинна всебічно забезпечувати потреби аналізу ефективності економічних перетворень на галузевому, відтворювальному, територіальному та інституційному рівнях. Це сприяє пошуку ефективної стратегії розвитку національної економіки та підвищенню національної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національний господарський комплекс України – це поєднання діяльності окремих господарських суб'єктів, які утворюють єдиний економічний простір. Їх розвиток базується на використанні основних видів ресурсів: трудових, виробничих, фінансових, інвестиційних, інноваційних та ін. Господарська система трансформується, постійно відчуває дію зовнішніх факторів, що позначаються на її внутрішній системі. Такі перетворення мають перебіг у горизонтальному та вертикальному розрізах. Горизонтальні зміни набувають прояву в організаційному, управлінському та функціональному напрямках. Рівні вертикального розрізу – галузевий (за діяльнісно-видовою структурою), просторовий (регіональна структура), інституційний (за формами господарювання та формами власності), секторальний (за класифікацією системи національних рахунків) [6].

Створення ефективної ринкової моделі економіки України поліформічного типу в першу чергу пов'язано з результативним функціонуванням інституційно-господарських одиниць. Сучасні умови вимагають від суб'єктів господарювання розроблення та реалізації стратегічних заходів зі збереження і нарощування конкурентних позицій та адаптації до кризи. Саме в умовах фінансово-економічної кризи загострюється проблема пошуку заходів, що спрямовані на активізацію конкурентного потенціалу та для реалізації посткризового прориву.

Формування стратегії відновлення економічного зростання, спрямованої на збалансованість між секторальними структурами економіки, повинно диференціюватися відповідно до класифікаційних ознак секторів (галузевою, відтворювальною, регіональною, інституційною) і включати діагностику диспропорцій за кожною з них, напрацювання шляхів оптимізації структур і методів їх реалізації. (табл. 1).